

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
ВІДДІЛ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

ШКІЛЬНА ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА: ТРАДИЦІЇ І НОВАТОРСТВО

XI ВОЛОШИНСЬКІ ЧИТАННЯ

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Київ – 2023

УДК 373.01.37.01 (082)

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки
НАПН України (протокол № 13 від 18 грудня 2023 р.)

Редакційна колегія:

Яценко Т. О. – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник;

Слижук О. А. – кандидат педагогічних наук, доцент.

Рецензенти:

Малихін О.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України;

Грицак Н. Р. – доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української та зарубіжної літератури і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство. XI Волошинські читання: зб. матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2023. 300 с.

У збірнику подано матеріали, у яких актуалізовано значущість науково-методичного доробку професора Н. Й. Волошиної, висвітлено особливості організації навчальної діяльності в закладах вищої педагогічної та загальної середньої освіти в сучасних реаліях, презентовано інноваційний досвід учителів-словесників, акцентовано на діалогічній взаємодії між сучасними письменниками та учнями-читачами.

Матеріали опубліковано в авторській редакції.

© Інститут педагогіки НАПН України,
2023

Ткаченко В. І. Виховання духовних цінностей на уроках зарубіжної літератури.....	218
Ткаченко Л. В. Застосування інтерактивних методів на уроках літературного читання.....	223
Токмань Г. Л. Прочитання мілітарного мотиву ліричного твору на уроках української літератури в 10-11 класах.....	228
Тригуб І. А. Формування ключових компетентностей учнів на уроках інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 6 класі НУШ.....	234
Цінько С. В. Креативність як складник професіограми вчителя української літератури.....	240
Чижевський Б. Г. Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-спортивна гра «Сокіл» («Джура») – стратегічна платформа виховання дітей та учнів.....	245
Чорна К. Д., Сазонова О. В. Засоби художньої умовності, фантастики, ірреального у творах І. Франка.....	252
Шевчун Т. Є. «Крадійка книжок» М. Зузака: книжка як символ духовності, незламності, людяності.....	256
Шовкопляс Г. Є. Викладання біографії письменника: щодо проблеми вибору біографічного матеріалу.....	261

Шовкопляс Галина Євгенівна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри світової літератури
Київського університету імені Бориса Грінченка*
h.shovkopljas@kubg.edu.ua

ВИКЛАДАННЯ БІОГРАФІЇ ПИСЬМЕННИКА: ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ БІОГРАФІЧНОГО МАТЕРІАЛУ

*Ключові слова: текст твору, «сенсаційна біографія»,
життєвий і творчий шлях письменника, єдність життєвого і
творчого шляху письменника, біографічний матеріал.*

Викладання біографічних відомостей про письменника становить достатньо складну проблему як для укладача програми, так і для автора підручника. Укладач програми або автор підручника не омине цієї проблеми навіть тоді, коли не пов'язує складну й своєрідну поетику творів певного письменника з його не менш складним життєвим шляхом, бо все одно при вивченні творчості митця досліднику доведеться торкнутися фактів його біографії.

Кожному досліднику може загрожувати небезпека опинитися в ситуації відомого багатостраждального мандрівника, який потрапив між Сциллою і Харибдою, де Сцилла є небезпекою загрузнути у недостовірних фактах, неперевірених деталях і сумнівних спогадах про життя письменника, тоді ж як Харибда погрожує обмеженням дослідження лише текстом твору, коли письменник розкривається лише у тексті твору і лише твір розкриває сутність творчості митця. Крім того, на жаль, є серед дослідників свідомі прихильники так званих «сенсаційних

біографій», які сконструйовані з пікантних подробиць без жодного доказу останніх.

Серед дослідників наявні дві принципові позиції щодо біографічних відомостей про письменника, а саме: уся творчість пояснюється життєвим досвідом, достатньо зануритися у життєві негаразди митця, одразу стають зрозумілими всі його твори. Друга позиція також принципова – життя митця окремо, а творчість окремо.

Останню позицію можна зрозуміти: біографічний матеріал – предмет складний і делікатний. Якщо його можна уникнути, то втечемо від нього. Але як втечеш? Звичайно, можна звести творчість Джеймса Джойса тільки до впливів філософії Фоми Аквінського, як це зробив Умберто Еко в своїй праці «Поетики Джойса», але дату славетного Bloomsday – дня першого побачення Джойса і його майбутньої дружини Нори Барнакль – ви не зможете не назвати у своєму лекційному занятті чи розділі навчального підручника із зарубіжної літератури двадцятого століття, присвяченому творчості Джеймса Джойса, бо 16 червня 1904 року – день, коли відбуваються події великого роману Джойса «Улісс». Цей червневий день є ланкою, що поєднує дві лінії – життєвий шлях і творчий шлях Джойса. Отже день 16 червня 1904 року присутній і в житті, і в творчості метра модернізму Джеймса Джойса.

Дослідження життєвого і творчого шляху письменника – важлива ланка в системі викладання літератури. Насамперед це пояснюється тим, що життя та діяльність визначного майстра слова є найкращим коментарем до його творів. Існує ціла низка причин, з яких вивчення літератури неможливе без розгляду життєвого та творчого шляху митця. Перш за все тому, що біографія – це ключ до творчості, на що часто вказували й самі

письменники. Усі дослідники одностайно наполягають на головному: життєвий шлях письменника повинен вивчатися в єдності з його творчим шляхом.

Водночас життєпис письменника – це і можливість збагнути його епоху, час життя, адже більшість митців були ще й активними громадськими діячами. Вивчення біографії письменника має і культурологічну цінність. За словами дослідників, належне ознайомлення з життєвим шляхом письменників — це й своєрідна енциклопедія нашої культури. Проте чи не найбільший потенціал має біографія як засіб морального та світоглядного виховання студента чи школяра. Таку думку висловлює більшість фахівців з методики викладання літератури.

Біографії видатних митців слова є надзвичайно цінним матеріалом для роздумів на світоглядні і морально-етичні теми. Вони певною мірою є школою громадянина з чіткою програмою людинознавчого і народознавчого спрямування. Проте слід обережно використовувати життєписи з виховною метою, щоб у студента чи школяра не сформувався узагальнений стереотип, що складається з трьох компонентів «страждав – боровся – загинув».

Традиційно джерелами вивчення біографії письменника вважаються: те, що написано самим письменником, біографія якого вивчається; те, що написано його сучасниками; те, що написано науковцями, що досліджували життєвий і творчий шлях письменника; те, що написано іншими письменниками про того письменника, біографія якого вивчається.

Л. Ф. Мірошніченко особливо зупиняється на епістолярній спадщині письменника: «Листи класиків літератури часто не поступаються довершеним творам мистецтва. Це скарбниця думок, почуттів чи таємниць письменника...» [1, с. 367].

Окремим рядком слід поставити книги жанру романізованої біографії, серед яких найбільш відомим автором є без сумніву Андре Моруа, створювач романізованих біографій Бальзака, Гете, Байрона, Гюго, Дюма, Жорж Санд та багатьох інших. Зараз полиці книгарень стогнуть від величезних накладів більш свіжого твору цього жанру – романа Фредеріка Бегбедера «Уна і Селінджер», виданого в 2015 році. Причому сам Бегбедер називає свою нову книгу «літературою факту» і розповідає історію платонічної любові таємничого відлюдника Селінджера і юної доньки драматурга Юджина О'Ніла Уни.

Стереотипність канонічних біографій письменників у підручниках, енциклопедіях, довідниках, залакованість «життєвого і творчого шляху» класиків позбавляють матеріал глибини і змісту, надають поверховості. Використання біографічних стереотипів стає застиглою формою, а з іншого боку – підґрунтям для створення пародій. Ці схеми – суцільна агіографія: не життя, а життє, коли біографія письменника будується з ретушуванням «темних плям» у житті митця.

Саме як реакція на «письменницькі ікони» радянської української літератури з'являються «Хрестоматії доктора Падлючча», де сам автор доктор Падлючча, він же письменник Михайло Бриних, порушуючи табу й ламаючи стереотипи радянських біографій, розповідає дуже своєрідною суржикоподібною мовою про те, про що ще вчора розповідати було заборонено: «До першого тому хрестоматії доктора Падлючча, присвяченого шидебрам української літератури, попали ті автори, які попали – давно і прочно. Попали в ретельно каталогізовану безвість, ув освітянські тумани, в глибокий морок, де не видно ані титли. Ся книжка предоставить тобі всі необхідні спецсрєцтва, шоби добути луччі перли нашого письменства.

Класика уміє ждати, але не випробовуй її терпець намарно. Бо ж папороть уже зацвіла і позолоть вилущуєця тіки ради тебе, а десь у піднебессі громихає благовіст: хвате читати всяке барахло — на тобі абонімент у божественний рибгосп української літератури» [2, с. 3]. Простіше кажучи, «Сад божественних пісень» Григорія Сковороди перетворюється у доктора Падлючча на «божественний рибгосп» радянської української літератури.

Використання матеріалів мемуарів і спогадів про письменника додають до письменницької біографії дорогоцінні деталі, той самий «сирий» життєвий матеріал, що освіжає і поглиблює образ митця. У спогадах українського радянського прозаїка Олександра Сизоненка «Не вбиваймо своїх пророків» з невимовною насолодою читаємо спогади про реальні події, які пов'язані з життям українських радянських письменників, біографії яких суворо цензурувалися за радянських часів і будувалися за тією ж схемою «залаковування» життєвого шляху і «ретушування темних плям», тобто приховування певних фактів біографії митця. Тому навіть невеличкий, але такий людяний та елегантний за емоційним забарвленням епізод, як «Рильський переходить бульвар Шевченка», тішить і надає чарівності безпосереднього погляду на Рильського з позиції молодшого сучасника і шанувальника творчості поета: «Сивий, як голуб, Максим Тадейович повільно переходить проїжджу частину, трохи подавшись уперед і заклавши руки за спину. Він у ніжній кремово-блакитній вишиванці, в яскраво-жовтих модельних черевиках. Капелюх тримає в руці, і вітер бавиться його легким, мов серпанок, поріділим волоссям. Асфальт на серпневому сонці розм'як, потемнів, маслянисто блищить, вилискує. У ньому, немов у першому льодку, відбиваються високі тополі, машини і будівлі. Постаць Рильського віддзеркалюється теж, висвітлюючи асфальт.

«Запам'ятаймо цю хвилину , - шепоче Василь. – Отак би, голубе, сиділи по своїх провінційних закапелках і ніколи б не побачили, як Рильський переходить бульвар Шевченка» [3, с. 54].

Але не все так приємно та пафосно: «сирий матеріал» спогадів має окрему небезпеку для студіювання біографії певного митця. Ім'я цій небезпеці – суб'єктивний погляд автора спогадів. Фактор «суб'єктивного погляду» спрацьовує настільки потужно, що важко розібратися, чому оцінку отримуємо саме таку, а не іншу, і наскільки отримані нами факти та оцінки відповідають реальним подіям.

Тому матеріали мемуарів-спогадів, хоч і містять дорогоцінні для дослідника факти, які можуть докорінно змінити усталений погляд, стати основою абсолютно нової інтерпретації життєвого і творчого шляху письменника, але потребують глибокого аналізу ситуації, часу, оточення, про які згадує той чи інший сучасник митця, чия біографія викладена у спогадах. Дослідник мусить оцінювати і особистість автора спогадів. Щоб зрозуміти позицію мемуариста, слід враховувати його людські якості, а саме: порядність, незаангажованість, здатність до об'єктивного викладення подій і навіть вік мемуариста відносно подій, що він описує.

Велике значення має обізнаність дослідника біографії і у такій майже невловимій категорії, як дух або «атмосфера» часу, коли треба брати до уваги не тільки історичні, соціальні або політичні фактори, але й особливості людських симпатій-антипатій, тонкощі тогочасної ментальності і навіть просторову модель спогадів. Тільки за умов такої обізнаності та навіть інтуїтивного розуміння подій, сміливий та вправний дослідник здатен «перетравити» важкий («сирий») матеріал спогадів – мемуарів , які можливо додадуть лише одну свіжу і цікаву рису до

біографії митця, а можливо докорінно змінять цю біографію і загалом погляд на життєвий і творчий шлях письменника.

Література

1. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури у середніх навчальних закладах. Підручник. Київ: Вища школа. 2007. 415 с.

2. Бриних М. Шидеври української літератури. Хрестоматія доктора Падлючча. Том перший. Київ : Лаурис, 2013. 270 с.

3. Сизоненко О. Не вбиваймо своїх пророків. Життя видатних людей. Київ: Дніпро, 2003. 895с.

Шуляр Василь Іванович,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри теорії й методики
мовно-літературної та художньо-естетичної
освіти, директор Миколаївського
обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти,
vshuliar@ukr.net

**Гладишев Володимир
Володимирович,**
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії й методики
мовно-літературної та художньо-естетичної освіти
Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
volodymyr.hladyshev@moippo.mk.ua

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ДМИТРА КРЕМЕНЯ СУЧАСНИМИ ШКОЛЯРАМИ

*Ключові слова: Дмитро Кремень, методичне забезпечення,
поет, лірика.*

Постановою Верховної Ради України [3] у 2023 році передбачено відзначення на державному рівні 70-ї річниці від дня народження видатного українського поета, лауреата Державної премії ім. Т. Г. Шевченка Дмитра Дмитровича Кременя.

Рішенням ученої ради Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти 2023 рік проголошено на Миколаївщині роком Дмитра Кременя. Відповідно заплановано й проведено низку заходів щодо вшанування видатного земляка,